

Уредници / Editors:
др Александар Јевтић
мр Борко Драшковић

Удружење урбаниста Србије
Serbian Town Planners Association

БУДУЋНОСТ ГРАДОВА И УРБАНИЗМА

I Град и урбанизам у контексту светских перспектива и глобалних токова /
II Утицај управљачког система на уређење градских простора и развој урбанизма као дисциплине /
III Инвестиционе мапе и тржиште непокретности у време ванредног стања /
IV Практичне и теоријске реакције у српском граду и урбанизму на глобалне климатске промене и недостатак одговарајућих коректива у градској пракси

FUTURE OF CITIES AND URBANISM

I City and Urbanism in the Context of Global Perspectives and Trends /
II The Influence of Management System on the Arrangement of Urban Space and the Development of Urbanism as a Discipline /
III Investment Maps and Property Market during the State of Emergency /
IV Practical and Theoretical Reactions in Serbian City and Urbanism on Global Climate Change and the Absence of Adequate Corrections in Urban Practice

Пролом Бања, 1 - 3. јул 2020.

Група аутора: БУДУЋНОСТ ГРАДОВА И УРБАНИЗМА: I ГРАД И УРБАНИЗАМ У КОНТЕКСТУ СВЕТСКИХ ПЕРСПЕКТИВА И ГЛОБАЛНИХ ТОКОВА / II УТИЦАЈ УПРАВЉАЧКОГ СИСТЕМА НА УРЕЂЕЊЕ ГРАДСКИХ ПРОСТОРА И РАЗВОЈ УРБАНИЗМА КАО ДИСЦИПЛИНЕ / III ИНВЕСТИЦИОНЕ МАПЕ И ТРЖИШТЕ НЕПОКРЕТНОСТИ У ВРЕМЕ ВАНРЕДНОГ СТАЊА / IV ПРАКТИЧНЕ И ТЕОРИЈСКЕ РЕАКЦИЈЕ У СРПСКОМ ГРАДУ И УРБАНИЗМУ НА ГЛОБАЛНЕ КЛИМАТСКЕ ПРОМЕНЕ И НЕДОСТАТАК ОДГОВАРАЈУЋИХ КОРЕКТИВА У ГРАДСКОЈ ПРАКСИ

Издавач: Удружење урбаниста Србије, Београд

За издавача: др Александар Јевтић

Уредници:

Др Александар Јевтић

Мр Борко Драшковић

Рецензенти:

Др Злата Вуксановић Мацура, САНУ, Географ.инст.“Јован Цвијић“

Доц.др Малина Чворо, Архитектонсо.граф.геод.факултет, Бањалука

Доц.др Данијела Миловановић Родић, Архитектонски факултет Београд

Научни одбор:

Проф.др Александра Ђукић, председник, Архитектонски факултет Београд, УУС

Др Александар Јевтић, председник Удружења урбаниста Србије

Др Бранкица Милојевић, Архитект.граф.геодет. факулт., Бањалука

Доц.др Ратка Чолић, Архитектонски факултет Београд

мр Ђорђе Милић, Министарство грађевинарства, саоб. и инфр.

Мр Борко Драшковић, директор Републичког геодетског завода

Др Божидар Манић, УУС, Инстит. за архитектуру и урбанизам Србије

Др Злата Вуксановић Мацура, САНУ, Географ.инст.“Јован Цвијић“

Др Игор Марић, Матична секција архитектата ИКС, СИТС

Др Ана Никовић, Институт за архитектуру и урбанизам Србије

Проф.др Нусрет Мујагић, Универзитети у Сарајеву и Тузли

Проф.др Страхиња Трпевски, Архитектонски факултет Скопље

Др Жаклина Ангеловска, Комора архитектата и инж. С.Македоније

Проф.др Петар Митковић, Грађ.-архитектонски факултет, Ниш

Доц. др Милена Динић Бранковић, Грађ.архитект. факултет, Ниш

Проф.др Драган Коматина Архитектонски факултет Подгорица

Проф.др Марија Маруна, Архитектонски факултет Београд

Доц.др Данијела Миловановић Родић, Архитектонски фак. Београд

Проф.др Дарко Реба, Департмана за арх. и урбанизам ФТН, Н. Сад

Доц.др Малина Чворо, Архитектонсо.граф.геод.факултет, Бањалука

Мр Душан Минић, Удружење урбаниста Србије

Мр Миодраг Ференчак, Удружење урбаниста Србије

Др Бранислав Антонић, УУС, Архитектонски факултет Београд

Доц.др Драгутин Радосављевић, Удружење урбаниста Србије

Проф.др Весна Златановић Томашевић, Удружење урбаниста Србије

Др Денис Амбруш, Осигек

Др Верољуб Трифуновић, УУС, Удружење урбаниста Србије

Организационо-програмски одбор:

Зоран Д.Јовановић, председник, Републички геодетски завод и УУС

Татјана Симоновић, Чачак, Удружење урбаниста Србије

Светлана Јаковљевић, Удружење урбаниста Србије

Милка Павловић, Рума, Удружење урбаниста Србије

Гордана Недељковић, Крушевац, Удружење урбаниста Србије

Ивана Јоксимовић, Лесковац, Удружење урбаниста Србије

Мирољуб Станковић, ЈП Завод за урбанизам Ниш

Марија Пауновић Милојевић, Инфоплан, Аранђеловац

Марина Благојевић, Лепосавић, Удружење урбаниста Србије

Славица Ференц, Шабац, Удружење урбаниста Србије

Јасна Ловрић, Нови Сад, Удружење урбаниста Србије

Бојан Алимпић, Шабац, Удружење урбаниста Србије

Лазар Мандић, Крагујевац, Удружење урбаниста Србије

Технички уредник: Светлана Јаковљевић

Дизајн корица: Јасна Марићевић

Тираж: 250 примерака

Штампа: СГР ТОПГРАФ

Година: 2020.

ISBN: 978-86-84275-42-6

ИЗДАВАЧ ЗАДРЖАВА СВА ПРАВА: РЕПРОДУКЦИЈА НИЈЕ ДОЗВОЉЕНА

САДРЖАЈ

БУДУЋНОСТ ГРАДОВА И УРБАНИЗМА

I ГРАД И УРБАНИЗАМ У КОНТЕКСТУ СВЕТСКИХ ПЕРСПЕКТИВА И ГЛОБАЛНИХ ТОКОВА.....	1
<i>мр Миодраг Ференчак</i> ГРАД БУДУЋНОСТИ: МАЛА ДИСКУСИЈА О ДЕЛОВИМА ВЕЛИКОГ ПИТАЊА.....	3
<i>др Владимир Мацура, др Злата Вуксановић Мацура</i> ПОЈАВА, УСПОН И ПАД КОНТИНУИРАНОГ ПЛАНИРАЊА У СРБИЈИ 1970–2020.....	23
<i>Ас. др Бранислав Антонић, Проф. др Александра Ђукић, Јелена Марић</i> РАЗМЕРЕ ОПАДАЊА ГРАДОВА У СРБИЈИ НА ПОЧЕТКУ ТРЕЋЕГ МИЛЕНИЈУМА: САДАШЊИ ТРЕНДОВИ И ПОУКЕ ЗА БУДУЋНОСТ.....	31
<i>Грегор Чок, Гашпар Мрак</i> РАД ОД КУЋЕ У РАШТРКАНОМ УРБАНОМ ОКРУЖЕЊУ У СЛОВЕНИЈИ У ПОСТ – СОЦИЈАЛИСТИЧКОЈ ЕРИ	41
<i>др Марија Маруна, др Данијела Миловановић Родић, Љубица Славковић, Ксенија Радовановић, Милица Ристовић, Маргита Вајовић, Милица Ђурђевић, Милица Томашевић</i> КА КОЛАБОРАТИВНОМ УПРАВЉАЊУ: ПЛАТФОРМА ЗА ПРОМОЦИЈУ САВРЕМЕНОГ КОНЦЕПТА ПРОСТОРНОГ РАЗВОЈА	49
<i>Проф. др Весна Златановић-Томашевић</i> АГЕНДА УН - 2030 И УРБАНИ РАЗВОЈ ГРАДОВА И НАСЕЉА.....	57
<i>Татјана Симоновић</i> УРБАНИЗАЦИЈА И ТЕХНОЛОГИЈА.....	65
<i>Доц. др Малина Чворо</i> НОВИ КВАЛИТЕТ У ЈАВНОМ ПРОСТОРУ ГРАДА БУДУЋНОСТИ.....	81
<i>др Милена Динић Бранковић, др Петар Митковић, Милица Игић, Јелена Ђекић</i> УМИРЕЊЕ САОБРАЋАЈА У СТАМБЕНОЈ ЗОНИ И ПОТЕНЦИЈАЛИ ПРИМЕНЕ ЛИНИЈСКИХ ОЗЕЛЕЊЕНИХ ДЕПРЕСИЈА КАО ЕЛЕМЕНАТА ЗЕЛЕНЕ ИНФРАСТРУКТУРЕ.....	89
<i>Марко Јовановић, Проф. др Александра Ђукић, Ас. др Бранислав Антонић</i> РЕГЕНЕРАЦИЈА БРАУНФИЛДА КАО ОСНОВ ЗА АКТИВИРАЊЕ ПРИОБАЉА: ПРОСТОР СТАРОГ КАМЕНОЛОМА КОД ГОЛУБАЧКЕ ТВРЂАВЕ.....	97
<i>Мирела Манасијевић Радојевић, Бојана Кулачин</i> СТАМБЕНО ЗБРИЊАВАЊЕ ИЗБЕГЛИХ И РАСЕЉЕНИХ ЛИЦА СА ПРОСТОРА БИВШЕ СФРЈ И НА ПРИМЕРУ НОВОГ САДА - ОД АНАЛИЗЕ ПРОСТОРНИХ ПОТЕНЦИЈАЛА, ПРЕКО ПЛАНА ДО РЕАЛИЗАЦИЈЕ.....	107
<i>Сара Станковић, Проф. др Александра Ђукић, Др Бранислав Антонић</i> ТУРИСТИЧКО ОДМАРАЛИШТЕ ПО МЕРИ КУЛТУРЕ И ТРАДИЦИЈЕ: КРЕИРАЊЕ ЕТНО-СЕЛА "ГОЛУБАЧКИ ГРАД" НА ОСНОВУ НАСЛЕЂА ИСТОЧНЕ СРБИЈЕ.....	115
<i>Миљана Васић</i> УРБАНА ТРАНСФОРМАЦИЈА ГРАДСКОГ БЛОКА „ЛОНДОН“ У КОСОВСКОЈ МИТРОВИЦИ.....	125
<i>др Денис Амбруш</i> УРБАНИСТИЧКИ ЗНАКОВИ НОВОГ БЕОГРАДА – СКЛАДНОСТ ИЛИ ХАОТИЧНОСТ У РАЗМЕРИ ПЛАНИРАНОГ И СПОНТАНОГ.....	133
<i>Борјан Бранков, Ана Станојевић</i> ДИФЕРЕНЦИРАЊЕ УПОТРЕБЉИВОСТИ ОТВОРЕНИХ ЗАЈЕДНИЧКИХ ПРОСТОРА У ВИШЕПОРОДИЧНОМ СТАНОВАЊУ.....	143
<i>Катарина Мајхеншек, др Божидар Манић, др Тања Бајић</i> МОГУЋНОСТИ ПРИМЕНЕ ВИРТУЕЛНЕ РЕАЛНОСТИ (ВР) И ПРОШИРЕНЕ РЕАЛНОСТИ (АР) КАО НОВИХ ТЕХНОЛОГИЈА У УРБАНИСТИЧКОМ ПЛАНИРАЊУ	153

<i>Бојан Алимпић, Јана Богдановић, Ксенија Лукић</i> ПЛАН ОДРЖИВЕ УРБАНЕ МОБИЛНОСТИ ГРАДА ШАПЦА.....	163
---	-----

<i>Лазар Мандић, др Верољуб Трифуновић, Мирјана Ђирић</i> УРБАНИ РАЗВОЈ ГРАДСКИХ ПИЈАЦА У КРАГУЈЕВЦУ – ПОСТОЈЕЋИ МОДЕЛИ И МОГУЋА ТРАНСФОРМАЦИЈА	173
---	-----

II УТИЦАЈ УПРАВЉАЧКОГ СИТЕМА НА УРЕЂЕЊЕ ГРАДСКИХ ПРОСТОРА И РАЗВОЈ УРБАНИЗМА КАО ДИСЦИПЛИНЕ.....

183

<i>др Јасмина Ђокић, Ана Граовац</i> ЈЕДНО ПИТАЊЕ ЗА УРБАНИСТЕ: ШТА ЈЕ ЈАВНИ ИНТЕРЕС У УРБАНИСТИЧКОМ ПЛАНИРАЊУ.....	185
--	-----

<i>Ван.Проф.др Страхиња Трпевски, Др Жаклина Ангеловска</i> ИЗАЗОВИ И УТОПИЈА ОДРЖИВОГ РАЗВОЈА И РЕГЕНЕРАТИВНЕ ОДРЖИВОСТИ У ЗАКОНСКОМ ОКВИРУ ПРОСТОРНОГ И УРБАНИСТИЧКОГ ПЛАНИРАЊА У РЕПУБЛИЦИ СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА.....	193
--	-----

<i>др Жаклина Ангеловска, Проф.др Страхиња Трпевски</i> ИСКУСТВА ЗАКОНСКЕ ПРИМЕНЕ Е-УРБАНИЗМА У РЕПУБЛИЦИ СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА	201
---	-----

<i>Сања Велисављевић</i> РЕЗУЛТАТ ПОСТОЈЕЋЕГ УПРАВЉАЧКОГ СИТЕМА КРОЗ АНАЛИЗУ УРБАНОГ ТКИВА, НА ПРИМЕРУ ПОСТОЈЕЋЕГ ГРАДСКОГ БЛОКА / РАЗМАТРАЊЕ НОВОГ МОДЕЛА ИМПЛЕМЕНТАЦИЈЕ.....	209
---	-----

<i>Јелена Ђерић</i> УЛОГА КОНКУРСА У УРБАНИСТИЧКОМ ПЛАНИРАЊУ – ИНСТРУМЕНТ ЗА ДОБИЈАЊЕ РЕШЕЊА, ФОРМАЛНОСТ ИЛИ ПРЕПРЕКА	217
---	-----

III ИНВЕСТИЦИОНЕ МАПЕ И ТРЖИШТЕ НЕПОКРЕТНОСТИ У ВРЕМЕ ВАНРЕДНОГ СТАЊА.....

225

<i>др Марина Јовановић Миленковић, Саша Рикановић, Давор Ђуран, Бојан Теодосијевић, Дарко Вучетић</i> ДИГИТАЛНА ПЛАТФОРМА ИНВЕСТИЦИОНИХ ЛОКАЦИЈА КАО НОВ ПОСЛОВНИ МОДЕЛ У СРБИЈИ.....	227
---	-----

<i>др Марина Јовановић Миленковић, Ана Ђурковић, Дарко Вучетић, мр Борко Драшковић</i> ТРЖИШТЕ НЕПОКРЕТНОСТИ У ВРЕМЕ ВАНРЕДНОГ СТАЊА	233
---	-----

<i>др Наташа Живаљевић Луксор</i> ИНВЕСТИЦИОНЕ МАПЕ И ПЛАНИРАЊЕ УПРАВЉАЊА ГРАДИТЕЉСКИМ НАСЛЕЂЕМ.....	241
---	-----

IV ПРАКТИЧНЕ И ТЕОРИЈСКЕ РЕАКЦИЈЕ У СРПСКОМ ГРАДУ И УРБАНИЗМУ НА ГЛОБАЛНЕ КЛИМАТСКЕ ПРОМЕНЕ И НЕДОСТАТАК ОДГОВАРАЈУЋИХ КОРЕКТИВА У ГРАДСКОЈ ПРАКСИ.....

247

<i>Андреа Говедарица, Даница Лаћарац</i> ЗЕЛЕНИ ФАКТОР.....	249
--	-----

<i>мр Аница Теофиловић</i> ЕКОЛОШКЕ МЕРЕ СМАЊЕЊА УТИЦАЈА КЛИМАТСКИХ ПРОМЕНА НА ГРАД ДЕФИНИСАНЕ У ПЛАНУ ГЕНЕРАЛНЕ РЕГУЛАЦИЈЕ СИТЕМА ЗЕЛЕНИХ ПОВРШИНА БЕОГРАДА.....	257
---	-----

<i>др Љиљана Стошић Михајловић, Предраг Михајловић, Марија Михајловић</i> УРБАНИСТИЧКО ПЛАНИРАЊЕ КАО ИНСТРУМЕНТ ЗА УПРАВЉАЊЕ АДАПТАЦИЈОМ НА КЛИМАТСКЕ ПРОМЕНЕ И ЊИХОВО УБЛАЖАВАЊЕ У ПРОСТОРНОМ КОНТЕКСТУ	265
--	-----

<i>Зоран Хебар</i> КАКО КЛИМАТСКЕ ПРОМЕНЕ МОГУ УТИЦАТИ НА РАЗВОЈ НАСЕЉА И ШТА БИ ТРЕБАЛО МЕЊАТИ У УРБАНИСТИЧКОМ ПЛАНИРАЊУ ДА СЕ СМАЊИ НЕГАТИВАН УТИЦАЈ НА БУДУЋИ РАЗВОЈ	273
---	-----

Борјан Бранков¹
Ана Станојевић²

ДИФЕРЕНЦИРАЊЕ УПОТРЕБЉИВОСТИ ОТВОРЕНИХ ЗАЈЕДНИЧКИХ ПРОСТОРА У ВИШЕПОРОДИЧНОМ СТАНОВАЊУ

РЕЗИМЕ

Отворен простор је значајна тема у развоју града и могућности социјализације корисника. Ти простори на примеру блоковских структура, а посебно отвореног блока, су веома запажен део вишепородичног становања нарочито у периоду након 1960их година у Србији. Рад испитује могућу поделу унутар појединачних одабраних отворених заједничких простора. Сагледава се могућа систематизацију која обухвата градацију коришћења делова тих простора, те да сваки сегмент простора у оквиру блока није идентично атрактиван нити једнако оптерећен корисницима. Простор се кроз анализу мапира у зависности од више параметара који се проистичу из типологије објеката вишепородичног становања (уређење и намена у приземљу, позиција и број улаза и сл.), позиције главних пешачких комуникација, саобраћајног решења, уређених игралишта и др. Отворени заједнички простор се може аналитички поделити на различите сегменте који су међузависни и хијерархијски одређени. Предложена хипотеза рада је да је коришћење и обликовање отвореног заједничког простора у оквиру вишепородичног становања директно везано за типологију стамбених склопова, постојање или непостојање урбаног мобилијара, важност других фокусних тачака у оквиру простора које корисник најчешће користи (паркинге, продавница и др). С тим у вези рад анализира два примера отворених заједничких простора вишепородичног становања на примеру два стамбена блока у Београду и Нишу, који служе као полигон за испитивање потенцијалне диференцијације простора. Спроведеним истраживањем уочавају се могућности искоришћења простора. Циљ рада је да се мапирањем ових зона јасно уочи шаблон коришћења и створи основ за истраживање будућих сценарија коришћења тих простора, уз унапређење комфора. Тиме се отвара могућност за даље интервенције и прилагођавање простора новим потребама.

Кључне речи: отворени простор, заједнички простор, вишепородично становање, стамбени блок, Београд, Ниш.

ABSTRACT:

Public space is a significant topic in the development of the city and the opportunity as a means of socialization of users. These spaces, on the example of block structures, and especially the open block, is a very noticeable part of multi-family housing, especially in the period after the 1960s in Serbia.

This paper examines the possible division within the selected open common spaces. These spaces can be systematized, which includes the gradation of the use of different parts of these spaces, and that each segment of space within the block is not identically attractive or equally crowded by users. Such space is mapped through analysis depending on several parameters that include the typology of multi-family housing (functions of the ground floor, position, and number of entrances, etc.), the position of the main pedestrian communications, traffic solutions inside the block, furnished playgrounds, etc. An open common space can be analytically divided into different segments that are interdependent and hierarchically determined. The proposed hypothesis is that the use and design of open common space within multi-family housing is directly related to the typology of housing units, the existence or non-existence of urban furniture, the importance of other focal points within the space most often used (parking, shop, etc.). In this regard, the paper analyzes two examples of open common spaces of multi-family housing on the example of two residential blocks in Belgrade and Niš, which serve as a testing ground for examining the potential differentiation of space. This paper aims to see the pattern of use by mapping these zones and create a base for enabling new scenarios of future uses, providing sufficient comfort. Paper intends to create a framework for further interventions and adapting the space for new uses.

Keywords: open public space, common area, multi-family housing, housing block, Belgrade, Niš

¹ Борјан Бранков, истраживач сарадник, мастер инжењер архитектуре, Институт за архитектуру и урбанизам Србије, е-маил: borjan@iaus.ac.rs,

² Ана Станојевић, истраживач приправник, мастер инжењер архитектуре, Грађевинско-архитектонски факултет, Универзитет у Нишу, е-маил: stanojevicana1991@gmail.com

УВОД

Отворени урбани простори важан су елемент урбане структуре, истовремено пружајући социјалну, економску и еколошку одрживост у градовима. Њихов квалитет утиче на квалитет живота становника и атрактивност града у целини. Означавају се и као слободни градски простори и обухватају све неизграђене делове урбаног подручја. Одрживи аспекти управљања развојем у урбаним срединама теже достизању одговарајућег степена квалитета тих простора који је уједно инклузиван за све социјалне групе и може бити покретач значајних забавних, културних, спортских и образовних активности на отвореном. Висок квалитет отворених простора у граду повећава уједно и економску вредност околног земљишта и чини добру базу за процесе регенерације урбаних подручја. Због потребе за одмором и рекреацијом, људи су свакодневно изложени утицају отворених простора, посебно отворених простора који се налазе у непосредној близини њихових места становања. Отворени простори својом деградацијом последњих десетина година нестају и корисник, који жели да буде део градског простора нема ништа сем приватног простора (Бранков и Чолић, 2019). Када се сагледају промене, услед неконтролисаних процеса изградње, данас су отворени простори знатно смањени, како у укупној површини коју заузимају тако и у погледу еколошког и социолошког квалитета, те постоји потреба да се у домену савременог урбанистичког планирања и будућег развоја градова њихов третман и значај боље сагледа.

Рад истражује везу између вишепородичних стамбених објеката и њихових припадајућих отворених простора унутар заједничког урбаног блока, кроз студију случаја два стамбена блока у Београду и Нишу. Узимајући у обзир параметре који се односе на тип стамбеног склопа, спратност објеката, положај, број и карактер улаза/приступа објектима, тип садржаја којима је приземље зграда ангажовано, али и параметре који се односе на тип садржаја и активности у отвореном простору, њихово квантитативно и квалитативно вредновање, затим присуство других урбаних функција у непосредном окружењу, рад се фокусира на следеће истраживачке циљеве:

- 1) испитивање зависности између типологије вишепородичног стамбеног склопа, физичке и функционалне структуре зона унутар отворених простора, и начина њиховог коришћења;
- 2) идентификовање карактеристичних зона унутар отворених простора стамбеног урбаног блока и њихово систематизовање према намени, површини, квалитету и др.;
- 3) сагледавање могућности и базе за будуће трансформације постојећих отворених простора у циљу бољег искоришћења препознатих потенцијала целог простора, али и појединих зона и садржаја, односно испитивање адаптивбилности ових простора на промене.

ОТВОРЕНИ ПРОСТОРИ И ВИШЕПОРОДИЧНО СТАНОВАЊЕ - ИЗАЗОВИ И ПЕРСПЕКТИВЕ РАЗВОЈА

Стамбена насеља представљају примарну јединицу развоја урбаних подручја, а становање основну урбану функцију. Након завршетка Другог светског рата јавила се потреба за масовном изградњом вишеспратних стамбених објеката, што из потребе за обновом ратом оштећених урбаних подручја, тако и услед технолошког развоја који је пласирао на тржиште конструктивне системе за бржу и ефикаснију изградњу.

Поред потребе за креирањем широко доступног становања услед недостатка стамбеног простора, долази до промена функција ширем простору становања, које је условљено трансформацијом породичног домаћинства. Услед могућности проширења јавних услуга, које замењују неке специфичне функције стамбеног простора долази до сажимања функција које су потребне у простору стана, док остале функције могу бити у заједничким просторима, или изван саме зграде (Teige, 2002), промена уређења склопа и ширег простора је резултат промене односа корисника ка коришћењу сопственог стамбеног простора (Бранков, 2019а).

У бившим социјалистичким земљама, међу којима је и Србија, процеси индустријализације и урбанизације међусобно су се прожимали. Након Другог светског рата предност је давана индустријским комплексима, док стамбена изградња у већем обиму почиње тек крајем 1950их година (Baylon, 1980). Широм социјалистичких градова 1960-их година је започета изградња стамбених насеља са вишеспратним зградама спратности до пет, а касније и са више надземних етажа (Dimitrowska-Andrews, 2005). У периоду друге половине двадесетог века се дешава прелаз из социјалистичког у пост-социјалистички систем који је утицао и на систем планирања и пројектовања. У том смислу у пост-социјалистичком периоду долази до

стамбене субурбанизације и изградње нових вишепородичних стамбених комплекса у периферним деловима градских подручја (Sykora and Bouzarovski, 2012).

Подела отворених простора

Када се говори о отвореним просторима у социјалистичком периоду они су заузимали већи део површине градова и били су добро опремљени, док је њихово квалитативно и квантитативно смањење карактеристично за пост-социјалистичке урбане трансформације. Социјалистичко планирање у комбинацији са утицајима модернистичког покрета, делимично је произвело и нерационално велике, униформне и недовољно опремљене просторе разноврсним садржајима унутар стамбених насеља који су у транзиционом периоду деградирани и у чију ревитализацију није инвестирано (Василевска et al., 2014).

Отворени (слободни) простори могу се различито класификовати. Према Кангу (2006), на основу активности које се одвијају у оквиру отворених простора разликујемо:

- 1) зелене површине у непосредној околини стана за одмор
- 2) заједничке просторе стамбеног суседства за рекреацију (игралишта, спортски терени, паркови мањег просторног капацитета, простори за игру деце)
- 3) слободне отворене просторе стамбене заједнице за едукативне активности (школска игралишта, паркови)
- 4) градске слободне отворене просторе (паркови и излетишта).

У стамбеним градским зонама (насељима), карактеристике и садржај отворених простора зависе од њихове припадности стамбеној групацији различите величине односно од величине гравитационог подручја (броја становника) и потребе за свакодневним или повременим коришћењем појединих отворених простора (Bogdanović-Protić, 2016; Mirković, 1983), од чега су слободни простори уз стамбене зграде (примарни слободни простори) и заједнички слободни простори (слободни простори стамбеног блока) део анализе у раду, док слободан простор стамбеног насеља и стамбене зоне нису предмет анализе.

Диференцијација отворених простора у стамбеним подручјима зависи и од степена приватности, при чему разликујемо (Lička et al., 2012; цитирано у Bogdanović-Protić, 2016):

- 1) приватне отворене просторе (припадајуће отворене површине станова у приземљу)
- 2) заједничке отворене просторе (доступне најчешће и станарима суседних блокова, или чија је приватност строго заштићена и могућност коришћења ограничена само на станаре предметног комплекса)
- 3) јавни отворени простори (доступни свима).

Отворене просторе дефинишу и садржаји који се у оквиру њих налазе, а који су у директној вези са активностима који се у оквиру њих обављају, као и опрема-мобиљар. Урбани дизајн отворених простора повезан је са одговарајућим функционалним, естетским и еколошким захтевима, па се исти могу вредновати својом морфологијом, урбанистичком и архитектонском структуром, различитим социолошким, психолошким, и еколошким карактеристикама (Stanojević et al., 2019). Када се говори о затвореним заједничким просторима хијерархија простора једнака интензитету коришћења, простори средње величине су они који се највише користе (ниво суседства или мање) (Brankov, 2019b), а то се може применити и на анализу отворених простора у оквиру стамбених комплекса. Без обзира на садржаје унутар отворених простора, сви они морају да поседују одговарајуће квалитете који их чине одрживим за живот и коришћење.

СТУДИЈЕ СЛУЧАЈА

Блок 22, Нови Београд

Стамбено насеље Блок 22 један је од шест блокова који су реализовани и чине Централну зону Новог Београда (поред блокова 21,23,28,29 и 30). Блок 22 представља јединствену целину између блока 21 на северу, аутопута и блока 23 на југу, Сава центра на истоку и наспрам јавног дела блока - дворане Арена на западу. Ово подручје је одабрано за анализу као значајан блок из периода развоја београдског стана, развоја из 1960их и 1970их година и тенденција креирања бољег и окружења по мери човека како у стану тако и у свим просторима блока.

Пројекат блока је рађен према конкурсу из 1968. године архитектата Б. Јанковића, Б. Караџића и А. Стјепановића (Blok 22, 1975). Изградња је завршена 1976. године. Део блока је намењен за стамбену изградњу и тај део блока је предмет анализе, док је део са јавним објектима посматран као засебна целина и није обухваћен анализом. Урбанистичко решење

је такво да се блок састоји од 5 подужних објеката – ламела. Највеће ламеле су ивични објекти према улицама са јужне и северне стране. Спратност тих објеката је П+6+Пк. Другу групу објеката ка западу представљају две групе од по пет стамбених кула спратности од П+4+Пк до П+6+Пк (Ћавдаревић, 1978). У средишњем делу блока се налазе комерцијални садржаји за блок, игралиште и вртић. Скоро цео саобраћај је решен ободно и унутар блока не постоји много интерних саобраћајница тако да не ремети пешаке у средишњем делу. Простор између обе групације кула и дужих и краћих ламела су заједнички простори издигнути 1,5m од остатка терена, а као резултат гаража и подземних склоништа које су укопане испод њих (Ћавдаревић, 1978).

Спратност објеката и збијеност даје утисак градског карактера блоку и повратак димензијама града (Blok 22, 1975). Код ламеле се хоризонтала састоји од две паралелне траке где се продужавањем једне прелази на следеће језгро, а у партеру је то језгро/улаз у објекат доступан из пасажа. За разлику од њих у куле се улази са „спољне“ стране блока, док је унутрашња платформа оивичена кулама без директног приступа из зграда. Простор блока одликује разноликост амбијената и сегмената простора који се могу другачије користити и блок нуди мање, делимично интимније просторе (Сл. 1).

*Слика 1: Приказ појединих делова отворених простора у блоку 22 (лево - заједнички простор/плато, изнад подземне гараже; у средини - део пешачке површине; десно – пасаж у партеру објекта)
извор: фотографије аутора рада*

Блок у насељу Дуваниште у Нишу

Стамбено насеље „Дуваниште“ налази се у источном периферном делу града Ниша, на подручју градске општине Медијана и добро је саобраћајно повезано са градским центром. Ово подручје је одабрано за студију случаја као подручје града ка коме је последње последње две деценије функција становања интензивно развијана, након 2000те, а чији се отворени простори јављају у различитим формама зеленила, паркинг простора, простора за игру деце, парковских површина за рекреацију и одмор. Иако је један део насеља намењен индивидуалном становању, у периоду од краја социјализма, до данас, у северном делу насеља дошло је до изградње објеката за вишепородично становање. Обухват подручја који је предмет анализе састоји се од пет паралелно поређана стамбена тракта (ламела) објеката за вишепородично становање, спратности П+6+Пк, који се на северу ослањају на булевар, а на југозападу на спортско-рекреативни комплекс основне школе и вртић. Трактови се простиру у правцу североисток-југозапад. Сваки стамбени тракт састоји се од неколико ламела које су међусобно смакнуте, чиме се у појединим деловима стамбених зграда отвара могућност осветљења и краћих фасада објеката, односно обезбеђује разноврснија оријентисаност станова унутар стамбеног склопа. Стамбени трактови постављени су практично управно на булевар, као најзначајнију саобраћајницу у комплексу која га уједно повезује са осталим градским зонама. Геометријска групација стамбених зграда заснована је поштујући принципе инсолације урбаног блока. Дугачки трактови су на нивоу приземља прекинути пешачким комуникацијам у виду пасажа на појединим местима, обезбеђујући бољу повезаност између делова блока, и пешачку унутарблоковску везу (Сл. 2). Паркирање се у комплексу врши искључиво на терену, нема подземних гаража.

Слика 2: Приказ појединих делова отворених простора у блоку (лево - заједнички простор за игру деце; у средини - улазни део стамбених ламела и паркинг простор; десно - парковска површина)
извор: фотографије аутора рада

ДИСКУСИЈА

Два посматрана блока у Београду и Нишу су рађени у различитим периодима вишепородичне градње, са различитим циљевима и у делимично промењеном контексту. С тим у вези тенденције остварене код њих су показатељ промена у градњи и урбанистичком уређењу две исте типологије током времена. Отворени простори у оба блока су прилика да се сагледа колико је њихова употреба разнолика, како су подељени, испрекидани или целовити и које просторне односе теже да остваре појединачна решења.

Пасажи - У партеру објеката ламела у Блоку 22 успостављањем пролаза се омогућавају наспрамни улази у зграду где се унутрашњи део блока третира једнако са спољашњим по питању доступности. Код кула је то другачије и спољашност блока дефинише улаз док је унутрашње двориште независно и мора се обићи објекат да би се до њега дошло, а самим тим није транзитног карактера и мирније је. Позиција улаза у том смислу јасно оријентише корисника ка или од одређеног отвореног простора. У простору Дуваништа се улази позиционирају ка различитим зонама и пружају уз пасаже добру повезаност унутар блока, а и са паркинг површинама. Код Дуваништа су посебно изражене две врсте уских и широких пасажа, где је код широких пасажа смештен улаз у две ламеле, док су уски пасажи само пролази, а улази у објекте су на фасади. Пропусност ламела у оба анализирана блока адекватно одговара захтеву комуникација и врши добру конекцију унутар блока (Сл. 3).

Саобраћај, паркирање унутар или ван блока и постојање гаража – Саобраћајно решење по ободу и унутар блока директно утиче на могућност искоришћења отворених простора у блоку и на повезаност тог простора. У блоку 22 је већина саобраћаја завршена по ободу блока где се и налазе отворене паркинг површине, док само парчићи саобраћајница у правцу север-југ улазе унутар блока. Део паркирања остварен путем гаража које су полу укопане и добро доприносе амбијенту креирајући платое (Сл. 3). Са друге недостатак комплекса у Дуваништу лежи у стационарном саобраћају који је решен само на парцели, при чему се, у појединим деловима, концентришу велике површине под асфалтом. Ипак позитивно је коришћење микрizona код улазних делова у објекте, чиме се активност испред самих објеката повећава, и простори који су иначе углавном само естетског карактера се активирају и повећава им се употребна вредност.

Денивелација и сегментирање отворених простора – Када се посматра могућност за намерну поделу отворених простора у блоку на мање и сагледиве површине могућност за то је употреба различитих нивоа, у чему је блок 22 успео са полу укопаним гаражама и заједничким просторима за одмор и игру изнад њих, чиме је функционални аспект директно употребљен у повећању квалитета и разноликости отвореног простора. Поред простора блока на нултој коти који је доминантно транзитан, ови простори су статични и оријентисани ка станарима у ламелама око њих, те су интимнији. У оквиру Дуваништа денивелација у том смислу не постоји већ је простор између ламела у којима су паркинг површине искоришћен као засебан сегмент за одмор и игру. Ипак блок у Дуваништу карактеристичан је и по деловима слободних зелених површина који се не користе директно, али имају естетску и еколошку улогу у комплексу и поред тога поседује велики део који представља просторе за игру деце у оквиру блока (Сл. 3).

Употреба ламела - Код оба примера доминанта је употреба тракастих објеката, који са једне стране оивчују простор, а са друге га деле по потреби унутар блока. Позитивно је што је приступ отвореном простору између објеката дозиран и пажљиво који се налазе у

партерима објеката, чиме се та „бочна комуникација“ може изразити или минимализовати и тиме мења своју динамику.

Поређење анализираних подручја вршено је и на основу срачунатих урбанистичких параметара и нумеричких показатеља, који се тичу процентуалне заступљености зеленила, паркинга и односа са бројем становника. Поред тога подручја су упоређивана и са аспекта просторно-функционалног, препознавањем присуства нестамбених садржаја и њихове позиције у комплексу, као и функционалних зона отворених простора и њиховог степена коришћења, одржавања и опремљености.

У Табели 1 дат је упоредни приказ појединих параметара за анализирани стамбене блокове у Београду и Нишу, који се односе на основне урбанистичке показатеље и концепцију стамбених склопова унутар блока. У Табели 2 је приказан преглед интензитета и могућности коришћења различитих делова простора блока, а у складу са уоченим квалитетима и недостацима. Квалитативна анализа односа изграђене структуре и отворених простора одабраних блокова, илустрована је шематски на Слици 3, са јасно назначеном диспозицијом објеката, улаза у њих, позицијом пасажа и наменом отворених простора између стамбених трактова ламела. На цртежима су препознате приступне саобраћајнице, кретања пешака, заступљеност зеленила, позиција суседних нестамбених функција и денивелација терена.

Табела 1: Упоредни приказ параметара код анализираних блокова

Анализирани параметри	Блок 22 Нови Београд	Блок у Дуваништу Ниш
УРБАНИСТИЧКИ ПАРАМЕТРИ		
Површина комплекса	97516.50	104266.81
Индекс заузетости	18,97%	20.05%
Индекс изграђености	1.05	1.10
Број становника	око 3900	око 4000
Густина насељености	25/m ²	26/m ²
Површина под зеленилом	29154.85	32703.34
Површина под паркинг простором на тлу	4584.47	9588.29
м ² отвореног простора по 1 становнику	20m ²	20m ²
м ² зеленила по 1 становнику	7m ²	8m ²
СТАМБЕНИ СКЛОП		
Тип стамбеног склопа	стамбени тракт-ламеле; куле	стамбени тракт-ламеле
Начин градње	монтажни систем	монтажни систем
Спратност објеката	од П+4+Пк до П+6+Пк	П+6+Пк
Број објеката у комплексу	38	25
Растојање између објеката	20m/30m	47m/65m
Број станова по етажама/ком. језгру	4 куле/ 6 тракт	4-6
Положај вертикалних комуникација	унутар габарита	унутар габарита
Оријентација станова	југозапад-североисток	исток, запад
Дубина објекта	15m	20m

Табела 2: Просторно-функционални аспект комплекса

ФУНКЦИЈА	Блок 22 Нови Београд				Блок у Дуваништу Ниш			
	Приземље/П одрум зграда		Засебан објекат		Приземље зграда		Засебан објекат	
едукација - вртић	-		+		+		+	
едукација - школа	-		-		+		+	
угоститељство	-		+		-		+	
управа-месна заједн.	-		+		-		-	
продаја	+		+		+		-	
пословање	+		+		-		-	
спортско-рекреативни	-		+		+		+	
услугне делатности	+		+		+		+	
гараже	+		-		-		-	
Отворени простори	постоји/не	степен коришћења	одржавање/стање	мобиљар	постоји/не	степен коришћења	одржавање/стање	мобиљар
простор за игру деце	+	висок	средње	+	+	висок	слабо	+
простор за седење испред зграде - улаз	+	средње	средње	+/-	+	средњи	слабо	+
пасажи	+	средњи	средње	-	+	слаб	слабо	-
слободно зеленило	+	/	средње	/	+	/	слабо	/
парковска површина	+	висок	добро	+	+	висок	добро	+
паркинг простор	+	висок	добро	/	+	висок	добро	/
спортски терен	+	средњи	добро	+	+	средњи	добро	+
пешачке стазе	+	висок	средње	+/-	+	висок	слабо	-
заједнички платои	+	средње	слабо	+/-	-	/	/	/
Морфологија стамбеног блока	<p>отворен урбани блок, стамбени трактови (ламеле) поређане у паралелним низовима, између којих се формира стамбено двориште за смештај садржаја на отвореном и стамбене куле које уоквирују двориште - заједнички простори</p>				<p>отворен урбани блок, стамбени трактови (ламеле) поређане у паралелним низовима, између којих се формира стамбено двориште за смештај садржаја на отвореном - заједнички простори</p>			

Слика 3: Упоредна графичка анализа блока 22 на Новом Београду и блока у Дуваништу: отворени простори, диспозиције објеката, кретање и површине за одмор
извор: аутори рада

ЗАКЉУЧАК

Узимајући у обзир значај који отворени простори имају у подручјима намењеним вишепородичном становању, у раду смо се бавили питањима њихове диференцијације у контексту одрживости и употребљивости. Анализом обухваћена два стамбена блока, одабрана су као отворени блокови са истим типом стамбеног архитектонског склопа - трактови/ламеле који се налазе у склопу већих стамбених градских насеља. Са друге стране, блокови су грађени у различитим временским епохама и то: Блок 22 (Београд), као репрезентативан пример стамбеног блока из периода највећег развоја социјалистичке изградње и Блок у насељу Дуваниште (Ниш) грађен у периоду након почетка слома социјализма (у транзиционом периоду). Одабрана подручја анализирана су са аспекта односа њихове изграђене структуре и отворених простора. Спроведеним истраживањем дати су одговори на постављена истраживачка питања и дошло се до следећих закључака:

- код истих типова вишепородичног стамбеног склопа, отворени простори се формирају на сличан начин, са јасним просторним границама сваког од њих, чија геометрија прати геометрију распореда објеката;
- код већих стамбених блокова, унутар блока често долази до јасно формираних потцелина које поједине групе зграда формирају, чиме се отворени простор дели на простор ка коме гравитира становништво целог блока, и мање међупросторе између појединих група објеката ка којима гравитира најчешће само део становништва који станује непосредно уз њих;
- упркос различитом периоду настанка, постоје у оба блока сличности у погледу физичке и функционалне структуре отворених простора, док је обликовност различита;
- функционалне зоне унутар отворених простора стамбених блокова су сличног карактера и примарно се према намени препознају као пешачке комуникације, простори за игру деце, паркинг простори, зелене површине и зоне за одмор, простори за спорт и рекреацију;
- отворени простори остављају могућност унапређења кроз потенцијалну ревитализацију у погледу санације и поплочања појединих пешачких комуникација, прилагођавања пешачких стаза реалном кретању становника, бољем одржавању зеленила, увођењу додатних и санацији постојећих мобилијара за седење и игру;

Спроведено истраживање отвара могућност за даље испитивање отворених простора у комплексима вишепородичног становања и могућности активне партиципације корисника у смислу будућег адекватнијег коришћења простора. Оба блока одликује динамичан интензитет коришћења и станари активно бораве у тим просторима.

ЗАХВАЛНИЦА

Овај рад је резултат истраживања настао уз подршку Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

📖 ЛИТЕРАТУРА

1. *Arhitektura Urbanizam (1975) Blok 22 – Opšti jugoslovenski konkurs za arhitektonsko rešenje stambenog naselja Blok 22 u Novom Beogradu, 1968., Arhitektura Urbanizam, Savez društava arhitekata Srbije, Urbanistički savez Srbije, Udruženje likovnih umetnika primenjenih umetnosti Srbije, br. 74-77, str. 54-56.*
2. *Baylon, M. (1980). Stanovanje – Tema 2 -5. Beograd: Univerzitet u Beogradu Arhitektonski fakultet.*
3. *Bogdanović-Protić, I. Definisanje modela revitalizacije slobodnih prostora kompleksa sa višeporodičnim stanovanjem u funkciji unapređenja kvaliteta života, Doktorska disertacija, Univerzitet u Nišu, Građevinsko-arhitektonski fakultet, 2016*
4. *Бранков, Б. (2019а). Заједнички простори у развоју вишепородичног стамбеног склопа, Архитектура и урбанизам, бр. 49, стр. 32-39, doi: 10.5937/a-u0-22134*
5. *Brankov, B. (2019b) Common areas in multi-family housing in Serbia: case study of Cerak Vinogradi, Belgrade, FACING POST-SOCIALIST URBAN HERITAGE – Proceedings of the 3rd international doctoral-postdoctoral conference, Faculty of Architecture, Budapest University of Technology and Economics (BME), pp. 42–45. ISBN 978-963-421-789-3*
6. *Бранков, Б., Чолић, Н. (2019) Спровођење савремених инструмената планирања урбаног развоја у регенерацији јавног простора, Летња школа урбанизма, Удружење урбаниста Србије, 173-180. ISBN 978-86-84275-41-9*
7. *Čavdarević, D. (1978) Prikaz stambenog bloka 22 u Novom Beogradu, Izgradnja, br. 12, str. 58-61.*

8. *Dimitrowska-Andrews, K. Mastering the post-socialist city: Impacts on planning the built environment, in Transformation of Cities in Central and Eastern Europe-Towards globalization, New York: United Nations University Press, 2005, pp. 153-186.*
9. *Kang, B. Effects of open spaces on the interpersonal level of resident social capital: a comparative case study of urban neighbourhoods in Guangzhou, China, Phd Thesis, Texas A&M University, 2006.*
10. *Lička, L., Dlabaja, C., Grimm-Pretner D. FreiWERT, Untersuchung der Qualität und Wertigkeit von Freiräumen von innerstädtischen Neubauprojekten und Darstellung innovativer Lösungen, Berichte aus Energie- und Umweltforschung, Wien, 2012.*
11. *Mirković, B. Osnovi urbanizma: Tehnika prostornog oblikovanja, knjiga 1/A, IV izdanje, Građevinska knjiga, Beograd, 1983.*
12. *Stanojević, A., Jevremović, Lj., Turnšek, B., Stanković, D., Jordanović, M., Vasić, M., Đorđević, I. The quality of outdoor urban spaces-Case study of the kindergartens in the city of Nis, Proceedings 5th International Symposium for students of doctoral studies in the fields of Civil Engineering, Architecture and Environmental Protection, PHIDAC 2019, Nis, Serbia, 2019, pp. 109-116.*
13. *Sykora, L., Bouzarovski, S. Multiple Transformations: Conceptualising the Post-communist Urban Transition, Urban Studies, Vol. 49, No. 1, 2012, pp. 43-60.*
14. *Teige, K. (2002) The minimum dwelling. MIT press.*
15. *Vasilevska, Lj., Vranić, P., Marinković, A. The effects of changes to the post-socialist urban planning framework on public open spaces in multi-story housing areas: A view from Nis, Serbia, Cities, 36, 2014, pp. 83-92.*

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

711.1/.4(082)

МЕЂУНАРОДНИ научно-стручни скуп Летња школа урбанизма (16 ; 2020 ; Пролом Бања)

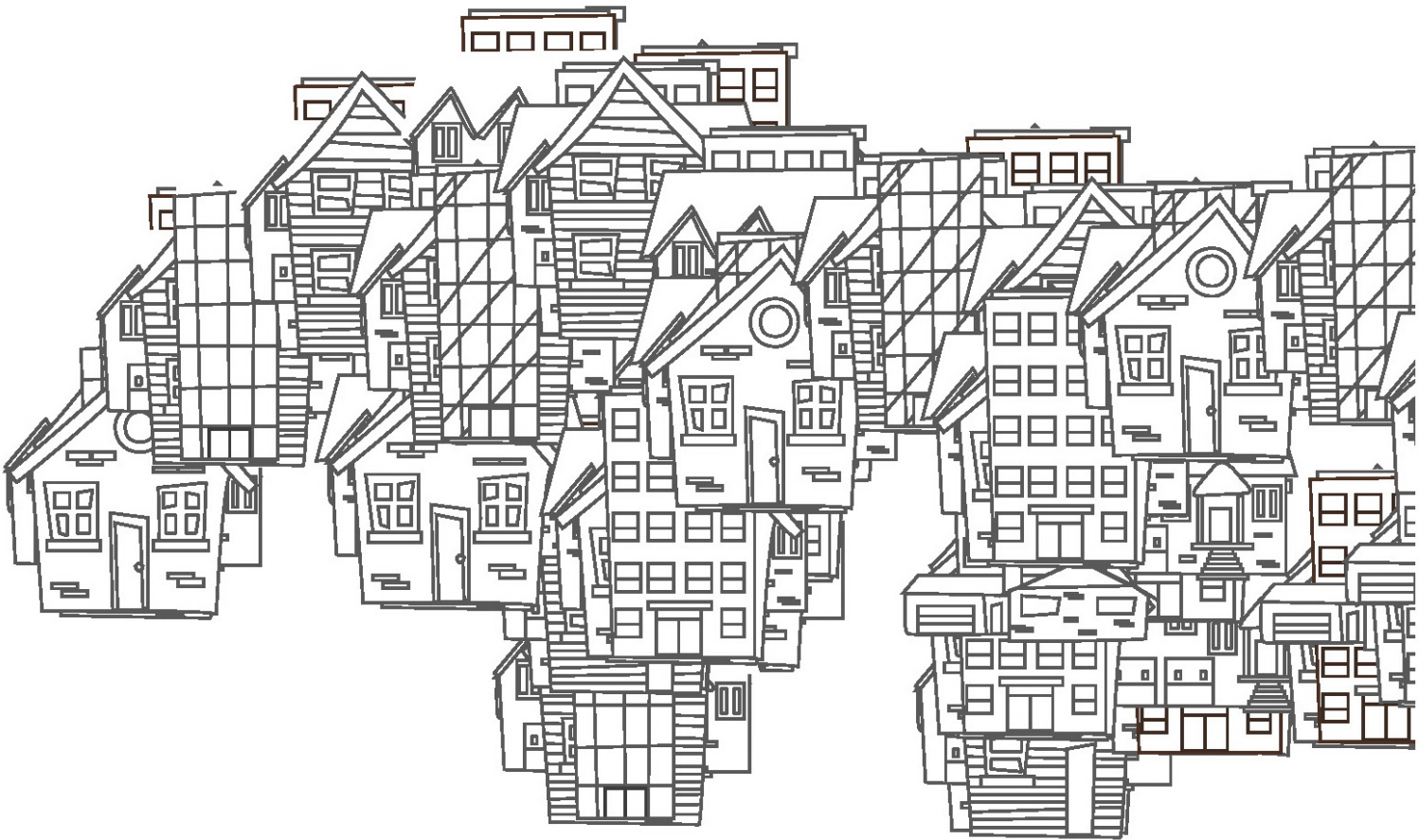
Будућност градова и урбанизма / Међународни научно-стручни скуп 16. Летња школа урбанизма, Пролом Бања, 1-3. јул 2020 ; [организатори] Удружење урбаниста Србије [и] Републички геодетски завод ; [уредници Александар Јевтић, Борко Драшковић] = Future of cities and urbanism / International Scientific-Professional Conference 16th Summer School of Urbanism, Prolom Spa, July 1-3, 2020 ; [organizers] Serbian Town Planners Association [and] Republic Geodetic Authority ; [editors Aleksandar Jevtić, Borko Drašković]. - Београд : Удружење урбаниста Србије, 2020 (Београд : Топграф). - 276 стр. : илустр. ; 30 cm

Тираж 250. - Стр. [4]: Предговор / Александар Јевтић. - Напомене и библиографске референце уз текст. - Библиографија уз сваки рад. - Садржај с насл. стр.: Град и урбанизам у контексту светских перспектива и глобалних токова ; Утицај управљачког система на уређење градских простора и развој урбанизма као дисциплине ; Инвестиционе мапе и тржиште непокретности у време ванредног стања ; Практичне и теоријске реакције у српском граду и урбанизму на глобалне климатске промене и недостатак одговарајућих коректива у градској пракси.

ISBN 978-86-84275-42-6

а) Просторно планирање -- Зборници б) Урбанистичко планирање -- Зборници

COBISS.SR-ID 15941129

ISBN 978-86-84275-42-6